

MEVLÂNÂ'NIN RUBAİLERİNİN FARSÇA NEŞİRLERİ VE TÜRKÇE ÇEVİRİLERİ HAKKINDA BAZI TESPİTLER*

Gülşah ERTÜRK**

Öz

Eserleri günümüzde dünya çapında büyük ilgi çeken ve birçok dilde okuyucuyla buluşan Mevlânâ'nın rubailerinin Farsça neşirleri ve Türkçe çevirileri, bu yazıda nicel olarak karşılaştırılacak ve dikkat çeken bazı hususlar hakkında tespitlerde bulunulacaktır. Bu rubailerin birçok neşri ve Türkçe çevirisi bulunmaktadır. Ancak bu yazıda sadece Mevlânâ'nın rubailerinin öne çıkan neşirleri ve Türkçe çevirileri inceleme konusu olacaktır.

Bu çalışmada sırasıyla Farsça neşirlerden; Veled Çelebi'nin Rubâiyyât-ı Hazret-i Mevlânâ, Bedüzzaman Fûrûzanfer'in Kulliyât-ı Şems yâ Dîvân-ı Kebîr neşrinin rubailerini içeren 8. cildi ve Tevfik H. Subhânî'nin Dîvân-ı Kebîr ile Kulliyât-ı Şems-i Tebrîzî adlarını birlikte yer verdiği neşri incelenecektir. Türkçe çevirilerden ise M. Nuri Gençosman'ın Mevlânâ'nın Rubailerini I - II (Tam metin), Şefik Can'ın Hz. Mevlânâ'nın Rubailerini I - II ve Ziya Avşar'ın Mevlânâ Celâleddin Rumi Sırların Dili -Bütün Rubailer- adlı eserine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Dîvân-ı Kebîr, Rubailer, Farsça Neşir, Türkçe Çeviri.

SOME FINDINGS ON THE PERSIAN PUBLICATIONS AND TURKISH TRANSLATIONS OF RUMI'S RUBAIS

Abstract

The Persian publications and Turkish translations of the Rubais of Rumi, whose works attract worldwide attention and find readers in many languages, are compared numerically in this article and some points that appeal to us are determined. There are many publications and Turkish translations of these rubais. However, only the most outstanding publications of Rumi's rubais and their Turkish translations will be examined in this study.

In this study, respectively one of the Persian publications; Veled Çelebi's Rubaiyyât-e Hazret-i Mevlana, Bedüzzemân Furûzânfer's Kulliyât-e Şems yâ Divân-e kabîr volume 8 containing the rubais, and Tevfik H. Subhânî's Divân-e kabîr or Kulliyât-ı Şems-i Tebrîzî will be examined. Among the Turkish translations; M. Nuri Gençosman's Mevlana's Rubais I - II (Full text), Şefik Can's Hz. Mevlana's Rubais I - II and Ziya Avşar's work titled Mevlana Celâleddin Rumi The Language of Secrets - All Rubais will be included.

Keywords: Rumi, Divân-e kabîr, Rubais, Persian publication, Turkish translation.

* Bu çalışma Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu danışmanlığında yürütülen "Mevlânâ'nın Rubâileri-Tenkitledi Metin ve İnceleme (1000-1866)" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, e-posta: erturkgulsah21@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-4343-6755

Giriş

Geçmişten günümüze kadar sözleriyle insanlar üzerinde olumlu etkiler bırakan Mevlânâ Celâleddin'in eserleri ile ilgili yapılan çalışmaların sayısı oldukça fazladır. *Dîvân-ı Kebîr*'in sonunda yer alan rubailer ile ilgili yapılan mevcut çalışmaların ise diğer eserlere oranla daha az olduğu düşünülmektedir. Elbette bu rubailerin de yayınlanan birçok Farsça neşri ve Türkçe çevirisi bulunmaktadır. Mevlânâ rubailerini üzerinde çalışmalarını yürüten çoğu araştırmacının, ilk başta Bedüzzaman Fûrûzanfer'in *Kulliyât-ı Şems yâ Dîvân-ı Kebîr* neşrinin rubailerini içeren 8.cildine başvurduğu görülmektedir. Rahmân Muştâkmîhr'e göre, Fûrûzanfer neşrinden sonra yayınlanan baskılar arasında sadece, Tevfik Hâşimpûr Subhânî'nin iki cilt halinde yayınladığı *Dîvân-ı Kebîr ve Kulliyât-ı Şems-i Tebrîzî* adlı neşri kayda değer bulunmaktadır.¹ Mevlânâ rubailerinin Farsça asıllarını ihtiva eden ve bazı noksanlıkları olmasına rağmen muteber eserler arasında yer alan diğer bir kaynak ise Veled Çelebi İzbudak'ın *Rubaiyyât-ı Hazret-i Mevlânâ* adlı çalışmasıdır.

Ziya Avşar, *Sırların Dili* adlı eserinde, Türkiye'de, Mevlânâ rubailerini ile ilgili çeviri faaliyetlerinin Veled Çelebi'nin bu çalışmasının ardından başladığını ve bu çevirilerin de mensur ve manzum olmak üzere iki şekilde yürütüldüğünü belirtmiştir.² Avşar, ayrıca bu çalışmada Türkiye'deki rubai çeviri çalışmaları hakkında uzun bir bilgi vermiştir.³ Rubailerini mensur şekliyle ilk kez Hasan Ali Yücel, "Hayat" mecmuasında Farsça asılları ile birlikte 107 rubaiyi neşredip Türkçeye aktarmıştır. 1932 yılında ise tercüme ettiği bu seçkiyi *Mevlânâ'nın Rubailerini* adı ile kitaplaştırma kararı almıştır. Asaf Halet Çelebi, tıpkı H. Ali Yücel gibi bir rubai seçkisi hazırlayıp *Mevlânâ'nın Rubailerini* adıyla 1939'da yayınlamıştır. Asaf Halet, ayrıyeten çevirdiği bu 276 rubaiyi Fransızcaya da aktararak önemli bir esere imza atmıştır. Merhum Abdülbaki Gölpınarlı, 1945 yılında 210 rubaiyi İstanbul'da, 27 rubaiyi ise Konya'da *Seçme Rubailer* adıyla 1963 yılında neşretmiştir. Mevlânâ rubailerini ile ilgili çalışmaları bununla sınırlı kalmayan Gölpınarlı, 1765 rubai ihtiva eden *Rubailer* adlı eserini 1964 yılında yayınlamıştır. Bu eserle birlikte Mevlânâ'nın tüm rubailerini ilk defa toplu olarak tercüme edilmiştir. Şefik Can, Mevlânâ ile ünlü filozof Eflatun'un düşünce yapısını incelediği ve bu konuyla ilgili 87 rubaiye yer verdiği *Mevlânâ ve Eflatun* adlı eserini 1965'te yayınlamıştır. Mehmet Nuri Gençosman, İzbudak'ın Farsça neşrini esas alarak hazırladığı *Mevlânâ'nın Rubailerini I -II (Tam metin)* adlı çeviri kitabını

¹ Rahmân Muştâkmîhr, "Şems-i Tebrîzî Dîvânı'nın Tenkitli Neşirleri ve Baskıları Hakkında Tenkitli Bir İnceleme", çev. Güngör Levent Menteşe, *Mevlânâ Araştırmaları 8*, Ankara, 2023, s.137.

² Ziya Avşar, *Mevlânâ Celâleddin Rumi Sırların Dili Bütün Rubailer*, Kökler Yayınları, Konya 2007, s. 575.

³ Rubai çevirilerinin kronolojik sıralamasında, Ziya Avşar'ın *Sırların Dili* adlı çalışmasından yararlanılmıştır. (s. 575-577.)

1974'te yayınlamış ve bu eser Mevlânâ rubailerinin ikinci tam neşri olarak kabul edilmiştir. Bu zamana kadarki en hacimli mensur rubai çevirisi ise önceki yıllarda rubai seçkisi yayımlayan Şefik Can tarafından yapılmıştır. Toplam rubai sayısı 2217 olan *Hz. Mevlânâ'nın Rubailerini I - II* adlı kitabın birinci cildi 1990 yılında, ikinci cildi ise 1991 yılında yayınlanmıştır.⁴

Avşar'a göre, Mevlânâ rubailerinin manzum çevirileri; mensur olarak yapılan tercümelere kıyasla eksiklikler barındırmakta ve sadece rubai seçmelerinden oluşmaktadır.⁵ Bu rubailerin ilk manzum tercümesi 1937'de Hüseyin Rıfat Işıl tarafından 50 rubaiden oluşan *Mevlânâ Rubailerinden Manzum Tercemeler* adlı çalışmasıyla başlamıştır. Aynı mütercim sonraki yıllarda bu eserine yeni rubailer ilave ederek *Mevlânâ Rubailerinden Seçilmiş Türkçe Manzum Tercemeler* adıyla ikinci basımını gerçekleştirmiştir. 1964 yılında M. Nuri Gençosman *Mevlânâ'dan Seçme Rubailer* adıyla 128 rubai, 1971'de Basri Gocul *Mevlânâ'dan Rubailer* adıyla 30 rubai, 1986'da Feyzi Halıcı *Mevlânâ Celâleddin Rubailer* adıyla 120 rubaiyi manzum olarak çevirmiştir. Hamza Tanyaş, 1987 yılında *Mevlânâ'dan Rubailer* adıyla 220 rubaiyi aruzla nazmen çevirmiş, ardından yine aynı eser adı altında 431 rubainin Farsça telaffuzlarını yanında vererek rubai vezinleri ile Türkçeye aktarmıştır. 2000 yılında, Talat Sait Halman 157 rubai ihtiva eden *Candan Cana- Mevlânâ Celâleddin Rumi'den Seçme Rubailer* adlı çeviri çalışmasını sonraki yıllarda *Sevda Yüce Gözlerle* (2004) adıyla yayınlamıştır.⁶ Günümüzde Mevlânâ rubailerinin en kapsamlı ve en hacimli manzum çevirisi Ziya Avşar'a aittir. Avşar'ın 2007 yılında yayınladığı *Mevlânâ Celâleddin Rumi Sırların Dili -Bütün Rubailer-* adlı çevirisinde 2188 rubai bulunmaktadır. Avşar tarafından yapılan bu çalışma birçok açıdan araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır.⁷

VELED ÇELEBİ İZBUDAK HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Asıl adı Mehmed Bahâeddîn olan Veled Çelebi İzbudak, 1867 yılında Konya'da soyu Mevlânâ Celâleddin'e dayanan bir ailede dünyaya gelmiştir.⁸ Küçük yaşta kendi isteğiyle rüştiyeden ayrılıp medrese eğitimine yönelmiş ve önce Hacı Eyüp Efendi'den

⁴ Avşar, a.g.e, s. 576.

⁵ Avşar, a.g.e, s. 576.

⁶ Avşar, a.g.e, s. 576-577.

⁷ M. Ziya Bağnaçık, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî Sırların Dili Bütün Rubailer", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 23, 2008, s. 224.

⁸ Yakup Şafak, "Veled Çelebi ve Çelebilik Makamında Geçen Yıllar" *Aşkın Sultanları Son Dönem İstanbul Mevlevileri Ulusal Sempozyumu*, İstanbul, 2010.

ardından da Sıdkı Dede'den mesnevî dersleri almıştır.⁹ Böylelikle Farsça ve Arapçasını ilerleten İzbudak, on altı yaşındayken annesinin isteği üzerine tahsil hayatını sonlandırıp Konya Vilayeti Mektubî Kalemünde mülâzım olarak göreve başlamıştır. Nazım Hikmet'in dedesi olan şair Mehmed Nazım Paşa'nın teşvikiyle Konya Vilayet Gazetesi'nde yazılar yayınlamaya başlamış ve 1889'da ise İstanbul'a gitme kararı almıştır.¹⁰ İstanbul'da Ahmed Mithat Efendi, Muallim Nâci, Necib Âsım, Sâmih Rifat ve Fâik Reşad gibi önemli şahsiyetlerle tanışmış, 1890 senesinde ise Bab-ı Ali'deki Matbuat-ı Dâhiliye Kalemine memur olarak atanmıştır. Veled Çelebi, Meşrutiyetin ilan edilmesiyle birlikte bu görevinden istifa edip edebi alanda eserler vermeye yönelmiştir.¹¹

Sultan Reşad'ın emriyle Mevlânâ Dergâhı postnişini olarak, Mevlevîlik kültürüyle yakından ilgilenen Veled Çelebi getirilmiştir ancak Sultan Reşad'ın ölümü sebebiyle 1919'da çelebilik makamından azledilmiştir.¹² Bu olayın ardından Ankara Lisesinde Farsça dersler vererek geçimini sağlayan İzbudak, bir süreliğine Kastamonu ve Yozgat milletvekili olarak TBMM'de görev yapmıştır. Bu ağır çalışma şartlarının yanı sıra Türk Dil Kurumunda ilmî çalışmalarda bulunmuş ve ardında birçok eser bırakmıştır.¹³ Eserlerinden bazıları şunlardır:

Leyla ile Mecnun, Birbirimizi Kırmayalım (1311), *Rubâiyyât-ı Hazret-i Mevlânâ* (1312), *Arapça Gramer* (1324), *Letâif-i Hoca Nasreddin* (1325-1327), *Lisân-ı Fârisi* (1327), *Darülfünun Dersleri* (1328). *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ* (1332), *Türk Diline Medhal* (1339), *Ferhengnâme-i Sadî Tercümesi* (1340-1342), *Dîvân-ı Türkî-i Sultân Veled*, (1341), *Mesnevî Tercümesi I - II* (1942-1946).

RUBAİYYÂT-I HAZRET-İ MEVLÂNÂ NEŞRİ

Veled Çelebi'nin, Mevlânâ rubailerinin Farsça asıllarından oluşturduğu bu neşir, İstanbul'daki Ahter Matbaasında basılmıştır.¹⁴ Her ne kadar basım tarihi hakkında muhtelif görüşler bulunsun da neşrin tanıtımındaki hicri 1312 (1894) yılı ibaresi konuya açıklık getirmektedir. Ziya Avşar'a göre, bu eser Türkiye'deki Mevlânâ rubailerinin bir araya getirildiği ilk çalışma olma özelliğini taşımakta ve çeviri çalışması olmayıp bir tespit

⁹ Mustafa Kara, "Veled Çelebi İzbudak", *DİA*, İstanbul, 2001, C 23, s. 503-505.

¹⁰ Kara, "Veled Çelebi İzbudak", s. 503-505.

¹¹ Geniş bilgi için bkz. Şafak, "Veled Çelebi ve Çelebilik Makamında Geçen Yıllar" *Aşkın Sultanları Son Dönem İstanbul Mevlevileri Ulusal Sempozyumu Özet Kitabı*, 2010, s. 26-28.

¹² Kara, a.g.m, s. 503-505.

¹³ Kara, a.g.m, s. 503-505.

¹⁴ Mehmet Nuri Gençosman, *Mevlânâ'nın Rubaileri I-II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1994, 2. bs., s. 2.

çalışması formatındadır.¹⁵ Rubailerin Farsça asıllarını ihtiva etmesi vesilesiyle Mevlânâ rubailerinin Türkçeye tercüme edilmesine kolaylık sağlamıştır ancak Veled Çelebi'nin, mukaddimede neşirdeki toplam rubai sayısı, esas aldığı nüsha ve rubai farklılıklarının tespitinde yararlandığı nüshalar hakkında bilgi vermemiş olması bir takım görüş ayrılığına yol açmıştır. Abdülbaki Gölpınarlı, mukaddimede verilmeyen genel neşir özelliklerinin Veled Çelebi neşirindeki tek eksik yön olduğunu savunmaktadır.¹⁶

Mevlânâ Celâleddin hakkında çalışma yapan değerli üstatların tereddütte kaldığı diğer bir husus ise Veled Çelebi neşirindeki toplam rubai sayısıdır. Abdülbaki Gölpınarlı ve Feyzi Halıcı'ya göre Çelebi'nin *Rubaiyyât-ı Hazret-i Mevlânâ* neşirinde 1642 rubaiye yer verilmiştir.¹⁷ Ziya Avşar ise bu sayının 1644 olduğunu savunmuştur. Avşar ile aynı görüşte olan bir başka isim Hamza Tanyaş'tır. Tanyaş, Çelebi neşirindeki rubailerin toplamda 1644 olduğunu ifade etmiştir.¹⁸ Mevlânâ hakkında birçok çalışma yapan Şefik Can, bu neşirde 1942 rubainin yer aldığını söylemiştir.¹⁹ M. Nuri Gençosman ise Veled Çelebi neşirini esas alarak hazırladığı *Mevlânâ'nın Rubailerini I - II* adlı eserinde, Çelebi'deki rubailerin 1646 olduğunu belirtmiştir.²⁰

Bu görüşlerin birbirine yakın olduğu ancak kesin bir bilgiye ulaşılmadığı görülmektedir. Bahsi geçen bütün hususlar göz önünde bulundurularak elde edilen bilgilere göre, Veled Çelebi İzbudak'ın 400 sayfa halinde basılan *Rubaiyyât-ı Hazret-i Mevlânâ* neşirinin basım tarihinin hicri 1312 ve toplam rubai sayısının ise 1646 olduğu tarafımızca tespit edildi.

Bunun yanı sıra neşirde kaydedilen 22 adet rubainin birkaç kelime harici birbirine benzer olduğu ve 2 rubainin de ilk beyitlerinin aynı ikinci beyitlerinin ise farklı olduğu belirlendi. Yani Veled Çelebi neşirinde 24 adet benzer rubainin mevcut olduğu kanısına varılmıştır.

Veled Çelebi Neşirindeki Kısmen Benzer Olan 22 Rubai ve Diğer Tespit Edilen Rubailer

چشم توز روزگار خونریز تراست...²¹

¹⁵ Avşar, a.g.e, s. 575.

¹⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Rubailer*, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 1982, s. 8 (Sunuş).

¹⁷ Gölpınarlı, *Rubailer*, 1982, s. 8; Feyzi Halıcı, *Mevlânâ Celâleddîn Rubailer*, Doğuş Ofset Matbaa, Konya, 1986, s. 7 (Sunuş).

¹⁸ Avşar, a.g.e, s. 575; Hamza Tanyaş, *Mevlânâ'dan Rubailer*, Doğuş Matbaacılık, Ankara, 1987, s. 47.

¹⁹ Şefik Can, *Hz. Mevlânâ'nın Rubailerini I-II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, C I, 1990, s. 7.

²⁰ Gençosman, *Mevlânâ'nın Rubailerini I-II*, s. 3 (Önsöz).

²¹ Çelebi neşri sayfa 48'deki birinci rubai ve sayfa 65'teki dördüncü rubaidir.

- 22 با دشمن من چو یار بسیار نشست...
- 23 ای سروران باد خزانة مرصاد...
- 24 امشب چیزی در سر ما می‌گردد...
- 25 سروی که ز باغ پاکبازان باشد...
- 26 آن دیده که هست عاشق گلزارش...
- 27 از فر تو من بلندقد می‌گردم...
- 28 از روی تو من همیشه گلشن بودم...
- 29 باز آمد و باز آمد ره بگشاییم...
- 30 در باغ نهانست و درختان پنهان...
- 31 ای قاصد جان من به جان می‌ارزی...
- 32 اندر دو جهان دلبر و جانم تو بسی...

BEDÛZZAMAN FÜRÛZANFER HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Bedûzzaman Fürûzanfer olarak bilinen Muhammed Hüseyin Buşrovîye (Buşrolu), 1897 yılında İran'ın Horasan bölgesine bağlı Buşro'da doğmuştur.³³ Babası Horasan'ın ileri gelenlerinden Şeyh Ali Buşrovîye, Meşrutiyet dönemi şairlerindendi. Fürûzanfer, ilköğrenimini tamamladıktan sonra 1919'da Meşhed'e gitmiştir. Orada mantık, fıkıh gibi ilimlerin yanı sıra Arap ve Fars dili edebiyatlarıyla yakından ilgilenmiştir.³⁴ Abdu'l-cevâd Becengerdî Edîb-i Nişâbûrî ve Seyyid Ahmed Edîb-i Pişâverî gibi büyük âlim ve şairlerin tecrübelerinden yararlanmıştır. Tahran Üniversitesinde (1926) ve Mekteb-i Hukukta Edebiyat öğretmenliği (1927), Tahran Yüksek Öğretmen Okulunda ise Arapça ve Farsça

²² Çelebi neşri sayfa 38'deki ikinci rubai ve sayfa 72'deki ikinci rubaidir.

²³ Çelebi neşri sayfa 5'teki dördüncü rubai ve sayfa 90'daki birinci rubaidir.

²⁴ Çelebi neşri sayfa 94'teki ikinci rubai ve sayfa 98'deki dördüncü rubaidir.

²⁵ Çelebi neşri sayfa 127'deki ikinci rubai ve sayfa 141'deki dördüncü rubaidir.

²⁶ Çelebi neşri sayfa 176'daki ikinci rubai ve sayfa 187'deki dördüncü rubaidir.

²⁷ Çelebi neşri sayfa 201 ve 211'deki birinci rubailerdir. Bu iki rubainin ilk beyitleri aynı, ikinci beyitleri farklıdır.

²⁸ Çelebi neşri sayfa 201'deki ikinci rubai ve sayfa 217'deki üçüncü rubaidir.

²⁹ Çelebi neşri sayfa 217'deki ikinci rubai ve sayfa 260'daki dördüncü rubaidir.

³⁰ Çelebi neşri sayfa 281'deki üçüncü rubai ve sayfa 287'deki ikinci rubaidir.

³¹ Çelebi neşri sayfa 334 ve 337'deki birinci rubailerdir.

³² Çelebi neşri sayfa 341 ve 374'deki üçüncü rubailerdir.

³³ Orhan Bilgin, "Bedûzzaman Fürûzanfer", *DİA*, İstanbul, 1992, C 5, s. 327-328.

³⁴ Bilgin, "Bedûzzaman Fürûzanfer", s. 327-328.

öğretmenliği (1928) yapmıştır.³⁵ 1935 yılında *Tahkik der Zindegânî-i Mevlânâ Celâleddin-i Belhî* adlı teziyle doktora pâyesini almış ve yeni kurulan Yüksek Öğretmen Okulu (Dânişserây-i Âlî) ile İlahiyat Fakültesi profesörlüğüne tayin edilmiştir. 1944'te başladığı Tahran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlık görevini emekli olduğu tarihe (1967) kadar devam ettirmiş ve bundan üç sene sonra vefat etmiştir.³⁶

Bedüzzaman Fürûzanfer, eğitim ve idarî görevlerinin yanı sıra Mevlânâ Celâleddin'in edebi kişiliği, eserleri ve düşünce yapısı ile yakından ilgilenmiştir. Fürûzanfer'in Mevlânâ'ya duyduğu sevgi ve hayranlık hem onun eserlerini tahkik ve neşretmesine hem de Mevlânâ hakkında eserler vermesine vesile olmuştur. Bu sebeple kendi döneminin ve günümüzün en önemli Mevlânâ araştırmacıları arasında yer almayı başarmıştır. Öte yandan Fürûzanfer, Mevlânâ'ya yakın olan isimlerin eserlerini de inceleme gayreti göstermiştir.³⁷ Fürûzanfer'in ilmi dergilerde yayımlanan kırk dokuz makalesine ilaveten telif eserleri ve metin tahkiki ile metin neşirlerinin olduğu bilinmektedir. Telif eserleri: *Suhan u Suhanverân I – II* (1312), *Risâle der Tahkik-i Ahvâl u Zindegânî-i Mevlânâ Celâleddin Muhammed Meşhûr be Mevlevî* (1315), *Târîh-i Edebiyyât-ı İrân* (1318), *Ferheng-i Tâzî* (1319), *Hulâsa-i Mesnevî-i Mevlevî* (1321)'dir.

Fîh-i mâ fîh-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (1335), *Kulliyât-ı Şems yâ Dîvân-ı Kebîr I-X* (1336-1346), *Maârif-i Bâhaeddîn Veled* (1352), *Maârif-i Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî* (1340), *Terceme-i Risâle-i Kuşeyriyye* (1345), *Menâkıb-ı Evhadüddîn-i Kirmânî* (1348) adlı eserler ise Fürûzanfer'in metin tahkiki ve neşirleri arasında yer alır.

KULLİYÂT-I ŞEMS yâ DÎVÂN-I KEBÎR NEŞRİ

Mevlânâ Celâleddin'in gazel, terci' ve rubailerden oluşan eseri *Dîvân-ı Kebîr*'in ilk tenkitli neşri, Bedüzzaman Fürûzanfer'in *Kulliyât-ı Şems yâ Dîvân-ı Kebîr* adıyla yayınladığı eserdir. Eser, dünyanın farklı kütüphanelerinde bulunan *Dîvân-ı Kebîr* nüshaları karşılaştırılarak hazırlanmış ve 1336-1346 yıllarında Emîr-i Kebîr Yayınları tarafından on cilt halinde basılmıştır.³⁸ Neşrin I-VII. ciltleri gazel ve terci'leri, VIII. cildi rubailer, IX ve X. ciltleri ise kafiye düzeni fihristini içermektedir. *Kulliyât-ı Şems* neşrinde

³⁵ Bilgin, a.g.m, s. 327-328.

³⁶ Bilgin, a.g.m, s. 327-328.

³⁷ Geniş bilgi için bkz. Orhan Bilgin, "Bedüzzaman Fürûzanfer", s. 327-328.

³⁸ Muştâkmîhr Rahman, "Tâ Tashih-i Nihâyî-i Dîvân- Kebîr: Nushe-i Konya yâ Tashih-i Furûzânfer (Berresî-i İntikâdî-i Çâp-i Nushe-i Konya)", *Edebiyyât-ı İrfânî (Ulûm-i İnsânî el-zuhra)*, 1391, S. 3, s. 179-143.

gazel sayısı 3.229, tercî sayısı 44 ve rubai sayısı 1.983'tür. Fürûzanfer neşrinde bulunan toplam beyit sayısı ise 40.326 olarak bilinmektedir.³⁹

Bedüzzaman Fürûzanfer'in *Kulliyât-ı Şems yâ Dîvân-ı Kebîr*'i hazırlarken yararlandığı nüsha sayısı 10 olarak bilinmektedir. Ayrı bir cilt halinde basılan rubailerin tenkitli metnini oluşturma aşamasında ise bu 10 yazmanın sadece 6 tanesinden istifade etmiştir.⁴⁰ Bedüzzaman'ın faydalandığı nüshalar, *Kulliyat*'ın ilk cildinin mukaddimesinde kendisinin tanıtımıyla şunlardır:⁴¹

1. İstanbul'daki Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kütüphanesi:⁴² Bu nüshada 10.372 beyit vardır ve nüsha için "عد" rumuzu kullanılmıştır.

2. Konya Mevlânâ Müzesi'ne ait yazmanın fotoğrafı:⁴³ Bu nüshada 10.810 beyit vardır ve rumuzu "قو"dur.

3. Chester Beatty Kütüphanesi'ne ait nüshanın fotoğrafı:⁴⁴ Bu nüshada 38.124 beyit vardır ve rumuzu "چت"dir.

4. Konya Mevlânâ Müzesi'nde muhafaza edilen yazmanın fotoğrafı:⁴⁵ Bu nüshada 30.535 beyit vardır ve rumuzu "مق"dir.

5. İstanbul Kütüphanesi'ne ait nüshanın fotoğrafı:⁴⁶ Bu nüsha *Dîvân-ı Kebîr*'den bir seçkidir ve 660 gazel (?) ve 1937 rubai ihtiva eder. Seçilmiş olması bakımından "خب" rumuzuyla tanıtılmıştır.

6. Afyonkarahisar'daki Ahmed Paşa Kütüphanesi'ne ait yazmanın fotoğrafı:⁴⁷ Bu yazma nüshada 5876 beyit vardır ve rumuzu "قح"dir.

³⁹ Adnan Karaismailoğlu, "Dîvân-ı Kebîr'in Tıpkı Basımı için Sunuş", *Dîvân-ı Kebîr Tıpkı Basım-Takdim/Fihrist*, Ankara, 2013, Ptt Genel Müdürlüğü, Takdim/Fihrist s. 7.

⁴⁰ Bu hususa ilerleyen kısımlarda değinilecektir.

⁴¹ Nüshalar ile ilgili bilgiler; Muştâkmîr, Rahmân, "Şems-i Tebrîzî Divânı'nın Tenkitli Neşirleri ve Baskıları Hakkında Tenkitli Bir İnceleme", çev. Güngör Levent Menteşe, *Mevlânâ Araştırmaları* 8, Ankara, 2023, s.137-162. adlı makaleden alınmıştır.

⁴² Mevcut Yazmanın Kaydı: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nu. 2693, VII/XIII, 348 yk., 17str., 223x159; 185x133 mm.

⁴³ Mevcut Yazmanın Kaydı: Konya Mevlânâ Müzesi, Müzelik Yazma Eserler, Nu. 2105, 245 yk., 23 str., 225x150 – 182x120 mm.

⁴⁴ Mevcut Yazmanın Kaydı: Chester Beatty Kütüphanesi, Nu. 116, VII/XIII, 354 yk., 27 str., 338x252 mm.

⁴⁵ Mevcut Yazmanın Kaydı: Konya Mevlânâ Müzesi, Müzelik Yazma Eserler, Nu. 70, 805/1402, 511 yk., 25 str, 320x230 mm.

⁴⁶ Mevcut Yazmanın Kaydı: İstanbul Belediye Kütüphanesi, Atatürk Kitaplığı - Muallim Cevdet, Nu. 17, 723/1323, Ahmed b. Muhammed el-Mevlevî, 300 yk., 19 str., 220x125 mm.

⁴⁷ Mevcut Yazmanın Kaydı: Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk kütüphanesi, Nu. 1605 (18233 nolu nüsha), 727/1327, Ahmed b. Muhammed el-Mevlevî, 2+202+4 yk., 17 str., 220x150-180x120 mm.

7. Afyonkarahisar'daki Ahmed Paşa Kütüphanesi'ne ait başka bir yazmanın fotoğrafı:⁴⁸ Bu nüshada 10.737 beyit vardır ve rumuzu “قص”dır.

8. Hacı Muhammed Ağa Nahcivânî Kütüphanesi'ne ait yazma nüsha.⁴⁹ Beyit sayısı belirtilmemiştir. Rumuzu “خج”dır.

9. Konya Mevlânâ Müzesi'nde muhafaza edilen nüshanın fotoğrafı.⁵⁰ Bu nüshada 40.380 beyit vardır ve rumuzu “فد”dır.

10. Türkiye'nin ünlü şahsiyetlerinden Hasan Ali Yücel Bey'e ait sağlam ve tashih edilmiş yazma nüshanın fotoğrafı.⁵¹ Bu nüshada 12.927 beyit vardır ve rumuzu “عل”dır.

Kulliyât'taki rubailerin tenkitli metninin hazırlanma aşamasında ise yukarda bahsi geçen yazmaların sadece altı tanesinden istifade edildiği, VIII. cildin tanıtım kısmında şu şekilde yer almıştır:

1. 1937 rubai içeren ve rumuzu “خب” olan nüshadır.
2. 1817 rubai içeren ve rumuzu “چت” olan nüshadır.
3. 1812 rubai içeren ve rumuzu “فد” olan nüshadır.
4. 1596 rubai içeren ve rumuzu “مق” olan nüshadır.
5. 643 rubai içeren ve rumuzu “فا” olan nüshadır.⁵²
6. 365 rubai içeren ve rumuzu “عد” olan nüshadır.⁵³

Bu yazı kapsamında asıl üzerine yoğunlaşılacak 8.ciltte toplam 1.983 rubai neşredilmiştir. Tarafımızca yapılan incelemeler doğrultusunda neşirde 38 benzer rubainin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu 38 benzer rubainin, 27 tanesinin birkaç kelime harici birbirine benzediği, 11 tanesinin ise mısra veya beyit farkı bulunmasına rağmen benzerlik

⁴⁸ Mevcut Yazmanın Kaydı: Afyon Gedik Paşa İl Halk Kütüphanesi, Nu. 18225, 730/1329, Mehmed b. Yusuf Kırşehrî, Baştan eksik olup, 278 yk.

⁴⁹ Mevcut Yazmanın Kaydı: Hacı Muhammed Ağa Nahcivânî Kütüphanesi, Nu. 567, VIII.yy başları ya da öncesi.

⁵⁰ Mevcut Yazmanın Kaydı: Konya Mevlânâ Müzesi, Müzelik Yazma Eserler, Nu. 68-69, Şevval 768-Rebiulevvel 770/1366-1368, Hasan b. Osman el-Mevlevî, 153 yk., 33 str., 460x320 mm.

⁵¹ Mevcut Yazmanın Kaydı: Konya Mevlânâ Müzesi, Müzelik Yazma Eserler, Nu. 1352, 793, Sirozlu Derviş Muhammed, 413 yk., 17 str., 275x195 mm.

⁵² Bu yazma hakkında *Kulliyât-ı Şems yâ Dîvân-ı Kebîr* neşrinin ön sözünde şu bilgi yazmaktadır: “İstanbul Fatih Kütüphanesi'ndeki Nu. 5408, 751 tarihli Fihî Mâ Fih nüshasıdır. Bu nüshada 643 rubai mevcuttur, “یا” kafiye harfli rubailer ise yazılmamıştır.

⁵³ Bu yazma hakkında *Kulliyât-ı Şems ya Dîvân-ı Kebîr* neşrinin ön sözünde şu bilgi yazmaktadır: 365 rubai içermektedir. “ز” ile “میم” arasındaki rubailerin olduğu sayfalar eksik ve “یا” kafiye harfli rubailer tamamlanmamıştır.

barındırdığı kanısına varılmıştır. Ayrıca neşredilen 2 rubainin de bir beyitten teşkil olduğu dikkat çeken hususlar arasında yer almıştır.

Bedüzzaman Fürûzanfer Neşrindeki Kısmen Benzer Olan 27 Rubai

42 ile 448	1181 ile 1205
499 ile 591	1536 ile 1538
677 ile 727	1796 ile 1802
753 ile 773	1805 ile 1806
886 ile 887	1825 ile 1826
942 ile 948	1873 ile 1880
1107, 1108 ve 1109	

Fürûzanfer Neşrindeki Mısra/Beyit Farkı Olan 11 Rubai ve Tespit Edilen Diğer Rubailer

152 ile 153
484 ile 485
1154 ile 1155
1390 ile 1440
1463,1464 ve 1465
1443 ve 1767 ⁵⁴

TEVFİK HAŞİMPÛR SUBHÂNÎ HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Tevfik Subhânî, 1938 yılında Tebriz’de doğmuştur. İlkokul, ortaokul ve liseyi doğduğu topraklarda tamamlayan Subhânî, lisans hayatına Tebriz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümünde başlamıştır.⁵⁵ Yüksek Lisansını ise Tahran’daki Terbiyet-i Muallim Öğretmen Okulunda tamamlamıştır. Daha sonra Türkiye’ye gelen Subhânî, Tahsin Yazıcı hocayla tanışmış ve 1969-1974 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Arapça ve Farsça Bölümünde doktora eğitimini sürdürmüştür.⁵⁶ 1980 yılında İran’a geri dönüş kararı almış ve orada yaşamına devam etmiştir. Gilan Üniversitesinde sekiz yıl görev yapan Tevfik Subhânî, daha sonrasında Peyâm-i Nûr

⁵⁴ Bu iki rubai, sadece tek bir beyitten teşkil olmaktadır.

Üniversitesine tayin olmuştur. Aynı zamanda Gilan Üniversitesi ile olan bağı koparmayıp Fars Dili ve Edebiyatı Bölümünde kürsü başkanlığı görevini ifa etmiştir.⁵⁷

1997 yılında profesörlük unvanı alan Subhânî, emekli oluncaya kadar Peyâm-ı Nûr Üniversitesinde başkanlık görevini sürdürmüştür. Doktora eğitimini aldığı dönemlerde merhum Abdülbaki Gölpınarlı hoca ile tanışmış ve Gölpınarlı'nın Mevlânâ ve İran Edebiyatı üzerine yazdığı eserlerini, Farsçaya kazandırmanın gerekli olduğunu düşünüp tercüme faaliyetlerine başlamıştır.⁵⁸ *Mevlânâ Celâleddin'in Hayatı, Felsefesi ve Eserleri, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik, Mesnevî Şerif Şerhi, 100 Soruda Tasavvuf, Melamilik ve Melamiler* Gölpınarlı'dan Farsçaya aktardığı eserler arasında yer alır. Tevfik Subhânî'nin bu tercüme dışında yaptığı çalışmalardan bazıları şunlardır: *Delhi Üniversitesindeki Farsça Elyazması Nüsha Kataloğu, Hindistan'da Fars Edebiyatına Bir Bakış, Bursa Kütüphanesindeki Farsça Elyazması Nüshaların Kataloğu, Mecâlis-i Saba, Hacı Bektaş-ı Veli ve Bektaşilik Tarikatı, Hatîb-i Farisî'nin Kalendernâmesi Hakkında Bir Makale, Moskova Kütüphanesindeki Şahnâme Nüshası Üzerine Çalışma.*

DÎVÂN-İ KEBİR ve KULLİYÂT-İ ŞEMS-İ TEBRİZİ NEŞRİ

Bu yazının giriş kısmında Bedüzzaman Fürûzanfer'in ilk tenkitli neşrinden sonra birçok baskının yapıldığı bilgisine yer verilmişti. Bu baskılardan biri de Tevfik Subhânî'nin hicri 1382 yılında *Dîvân-ı Kebîr ve Kulliyât-ı Şems-i Tebrîzî* adıyla yayınladığı neşirdir. Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Dîvân-ı Kebîr* yazmalarının en tamı ve en doğrusu olarak ifade ettiği Konya Mevlânâ Müzesi, Müzelik Yazma Eserler Bölümünde numara 68-69'da bulunan 768-770 tarihli yazma nüsha, Subhânî neşrinin hazırlanmasında esas alınmıştır.⁵⁹ İki cilt halinde okuyucularla buluşan bu neşirde rubai dışında toplam beyit sayısı 36.560'dır. 1866 adet olan rubailerin beyit sayısı ise 3732 olarak kayıtlara geçmiştir. Ayrıca neşirde, "Tevzihât, fihrist ve keşfü'l-ebiyât" bölümleri de yer almaktadır.⁶⁰

Subhânî, bahsi geçen Konya nüshasındaki rubailerini, kendi neşrinin ikinci cildinde neşretmiştir ve böylelikle yazma nüshayı okurken yaşanacak zorluğu en aza indirmiştir.

⁵⁵ Ali Dehbâşî, "Guft û Gu bâ Doktor Tevfik-i Subhânî", *Câme'e-i Ulûm-i Ensânî*, 1381, S. 23, s. 215.

⁵⁶ Ali Dehbâşî, "Guft û Gu bâ Doktor Tevfik-i Subhânî", s. 215.

⁵⁷ Erol Ersöz, "https://silo.tips/download/abdlbaki-glpnarilya-tanmam-beni-mevlana-aratrmalama-ynlendirdi#modals", Erişim Tarihi: 2017.

⁵⁸ Geniş bilgi için bkz. Erol Ersöz, 2017.

⁵⁹ Adnan Karaismailoğlu ve Güngör L. Menteşe, "Dîvân-ı Kebîr Seçkisi Şemsu'l Hakâyik", *Doğu Araştırmaları Dergisi*, C 2, S. 26, s. 82.

⁶⁰ Adnan Karaismailoğlu, "Dîvân-ı Kebîr Seçkisi Şemsu'l Hakâyik", s. 82.

Bu makale kapsamında, Tevfik Subhânî'nin neşrettiği rubailer ile ilgili bir takım incelemeler yapıldı. Bu incelemelere göre toplam rubai sayısı 1866 olan neşirde, toplam 112 benzer rubai tespit edildi. Bu 112 benzer rubainin 40 tanesi aynen tekrar edilmiştir. Geri kalan 72 benzer rubaiden 68 tanesinin ise birkaç kelime harici benzer olduğu anlaşılmıştır. 4 adet rubainin ise mısra farklılıkları mevcuttur. Bunun yanı sıra, Subhânî neşrindeki bazı rubailerin 68-69 nolu nüshadaki yazılışlarıyla uyumlu olmadığı görülmektedir. Muştâkmîhr bu konuya dair şöyle bir söylem de bulunmuştur; “Hızlıca hazırlanmış olan bu baskı piyasaya çıktı ve kitabın yayınlanmasından sonra baskı ve baskı dışı yüzlerce yanlışın bu baskıda yer aldığı anlaşıldı”.⁶¹ Muştâkmîhr'in de bahsettiği söz konusu yanlışların üzerinde daha kapsamlı bir inceleme yapılmalıdır zira yanlışların çokluğu yeni bir makaleyi teşkil edecek kadar fazladır.

Tevfik Subhânî Neşrindeki Kısmen Benzer Olan 68 Rubai

5 ile 1155	291 ile 1772	551 ile 1363	1080 ile 1853
10 ile 337	300 ile 1500	609 ile 1377	1081 ile 1856
11 ile 1162	305 ile 1799	625 ile 1420	1095 ile 1495
117 ile 1295	315 ile 1551	898 ile 1470	1315,1343 ve 1759
187 ile 1326	318 ile 1625	1028 ile 1460	1425 ile 1445
213 ile 1352	346 ile 1520	1066 ile 1130	1482 ile 1821
239 ile 1810	38 ile 1656	1074 ile 1857	1506 ile 1803
245, 1765 ve 1797	457 ile 1630	1075 ile 1861	1510 ile 1770
1562 ile 1575			

Tevfik Subhânî Neşrindeki Tekrar Eden 40 Rubai

⁶¹ Muştâkmîhr, “Şems-i Tebrîzî Dîvânı'nın Tenkitli Neşirleri ve Baskıları Hakkında Tenkitli Bir İnceleme”, s.149.

99 ile 1229	1064 ile 1108
119 ile 1276	1065 ile 1128
274 ile 431	1067 ile 1150
366 ile 1773	1068 ile 1817
475 ile 1671	1069 ile 1820
637 ile 1393	1071 ile 1845
978 ile 1822	1072 ile 1846
1010 ile 1456	1102 ile 1111
1062 ile 1103	1255 ile 1265
1063 ile 1107	1273 ile 1519

Tevfik Subhânî Neşrindeki Mısra/Beyit Farkı Olan 4 Rubai

885 ile 1447	882 ile 1464
--------------	--------------

MEHMET NURİ GENÇOSMAN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Mehmet Nuri Gençosman⁶², 1897 yılında Elazığ'ın Ağın ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlköğrenim yıllarını Ağın'da geçiren Nuri, ortaöğrenimine Elazığ, Diyarbakır ve Konya gibi farklı şehirlerde devam etmiştir. Elazığ'da Mektûbî Kalemi mümeyyizliğinde memuriyete başlamış ve Birinci Dünya Savaşı'nda askerliğini yedek subay olarak yapmıştır.⁶³ Harpte esir düşen Almanları nakletme görevi verildiği için Almanya'ya gitmiş ve Türkiye'ye geri döndükten sonra Nâfia Fen Mekteb-i Âlisi'nde Edebiyat öğretmenliği yapmaya başlamıştır. Gençosman, ayrıyeten tercüme bürosunda çalışmış olup bunun yanı sıra uzun yıllar TDK üyeliği görevinde bulunmuştur. Daha sonraki faaliyetlerine Sayıştay'da devam edip 1961 senesinde buradan emekli olan Gençosman, Türk edebiyatına büyük katkıda bulunmuş ve 1976 yılında vefat etmiştir.⁶⁴

Mehmet Nuri, edebi anlamdaki ilk yazılarını Diyarbakır'daki "Dicle" gazetesinde yayınlamıştır. "Mamuretü'l-aziz ve Şark" isimli gazetelerde başyazarlık yapmış ve 1939 yılında şiirlerini *Kırkıdan Sonra: Gönül Sazı* adlı eserinde bir araya getirerek

⁶² "Mehmet Nuri Gençosman" yerine "Mehmet Nuri Gençosmanoğlu" yazmaktadır; bkz. Tahsin Yazıcı, "Mehmet Nuri Gençosmanoğlu", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, C 3, Dergâh Yayınları, s. 323.

⁶³ Necati Tonga, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gençosmanoğlu-mehmet-nuri>, Erişim Tarihi: 2019.

⁶⁴ Yazıcı, "Mehmet Nuri Gençosmanoğlu", s. 323.

yayınlanmıştır.⁶⁵ 1969’da ise mizahi şiirlerinin derlemesi olan “*Nükteler Bahçesi*” adlı eserini yayınlamıştır. Aynı zamanda çevirmen olan Gençosman, önemli şahsiyetlerin kaleme aldığı bazı eserleri Türkçeye kazandırarak sonraki nesillere ışık tutmuştur. İbn-i Bibi’nin *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi* (1941), Ferîdüddîn Attâr’ın *Pendnâme* (1958), Nizâmî’nin *Mahzen-i Esrâr* (1960), İbn-i Arâbî’nin *Füsusü’l-hikem* (1964), Mevlânâ’nın *Seçme Rubailer* (1964) ve *Mevlânâ Rubaileri I - II* (1974), Mollâ Câmî’nin *Bahâristân* (1985) ve Şems-i Tebrîzî’nin *Makâlât* (2006) adlı eserleri Mehmet Nuri Gençosman tarafından tercüme edilmiştir.

MEVLÂNÂ’NIN RUBAİLERİ I – II (Tam Metin)

Makalenin başında, Veled Çelebi neşrini Türkçeye kazandıran kişinin Mehmet Nuri olduğu bilgisi aktarılmıştır. Gençosman’a göre, Veled Çelebi’nin neşirdeki rubaileri muteber kabul edilen Konya Müzesi kitaplığındaki *Dîvân-ı Kebîr*’den derlemiş olması, bu çeviride esas metin olarak kullanılmasının asıl sebebidir.⁶⁶ Mehmet Nuri’nin *Mevlânâ’nın Rubaileri I – II (Tam metin)* adlı çeviri kitabı, 1974 yılında Milli Eğitim Basımevi tarafından 346 sayfa olarak yayınlanmıştır. Kitabın son sayfalarında ise sözlük ve açıklama kısmı bulunmaktadır. Tarafımızca iletilen çalışma sonucu elde edilen bilgilere göre, Mehmet Nuri ön sözünde, Veled Çelebi neşrinde 1646 rubainin olduğunu ve bunların hepsinin Mevlânâ’ya ait olduğunu ifade etmiştir.⁶⁷ Buna karşılık, Nuri eserinde sadece 1644 rubai tercümesine yer vermiştir. Bunların 16 tanesi ise birbiriyle benzerdir. Mehmet Nuri’nin eseri dikkatle incelenince; Veled Çelebi neşrinde bulunmayan 5 adet farklı rubaiyi çevirisine eklediği; aynı şekilde Çelebi’de bulunan 6 rubaiyi de tercüme etmediği anlaşılmıştır. Tespit edilen bir diğer husus ise 2 rubai tercümesinin Çelebi neşrindeki Farsça asıllarıyla uyumlu olmamasıdır.

Mehmet Nuri Çevirisindeki Benzer Olan 16 Rubai Çevirisi

10 ile 404	749 ile 795
197 ile 333	849 ile 913
421 ile 439	912 ile 1086
553 ile 611	1409 ile 1541

⁶⁵ Geniş bilgi için bkz. Yazıcı, “Mehmet Nuri Gençosmanoğlu”, s. 323.

⁶⁶ Gençosman, *Mevlânâ’nın Rubaileri I-II*, s. 2.

⁶⁷ Geniş bilgi için bkz. Gençosman, *Mevlânâ’nın Rubaileri I-II*, s. 1-3.

Veled Çelebi’de Bulunmayan Ancak Gençosman’ın Çevirdiği 5 Rubai

1192	1275
1202	1391
1272	236 ile 307 ⁶⁸

Veled Çelebi’de Bulunan ancak Gençosman’ın Çevirmediği 6 Rubai

- از فر تو من بلندقد می‌گردم...⁶⁹
- گل باغ نهانست و درختان پنهان...⁷⁰
- ما زیبایییم خویش را زیباکن...⁷¹
- گر قدر کمال خویش بشناختمی...⁷²
- کی پست شود آن که بلندش تو کنی...⁷³
- ای فاصدجان من به جان می‌ارزی...⁷⁴

ŞEFİK CAN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1909 yılında Erzurum’un Tebricik köyünde doğmuştur. Annesi soylu bir aileden gelen Gülşen Hanım, babası ise ilim irfan ehli bir aileye mensup olan Tevfik Efendi’dir.⁷⁵ Küçük yaşta hem Kurtuluş Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı’nın getirdiği zorlu yaşam koşullarıyla, hem de annesini kaybetmenin vermiş olduğu içsel sıkıntıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1916 yılında Sivas’ta ilkokula başlayan Şefik Can, 1923-1924 eğitim yılında Tokat Askeri Ortaokuluna kaydolmuş ve buradaki eğitimini başarıyla tamamlamıştır. 1926-1927 yıllarında eğitim hayatına İstanbul Kuleli Askeri Lisesinde devam etmiştir.⁷⁶

Lisans hayatını İstanbul Üniversitesi Edebiyat ve Tarih bölümünde sürdüren Can, gönlünde hep öğretmenlik yapma arzusu taşımıştır. Bunun için birçok kez öğretmenlik başvurusunda bulunmuş lakin Alay kumandanı İshak Avni Paşa tarafından isteği her

⁶⁸ Bu iki rubai çevirisi, Farsça asılları ile uyumlu değildir.

⁶⁹ Çelebi neşri sayfa 201’deki birinci rubaidir.

⁷⁰ Çelebi neşri sayfa 287’deki ikinci rubaidir.

⁷¹ Çelebi neşri sayfa 289’daki dördüncü rubaidir.

⁷² Çelebi neşri sayfa 307’deki ikinci rubaidir.

⁷³ Çelebi neşri sayfa 308’deki birinci rubaidir.

⁷⁴ Çelebi neşri sayfa 337’deki birinci rubaidir.

⁷⁵ Hayat Nur Artıran, “Sertarık Mesnevîhân Şefik Can Dede” *Aşkın Sultanları Son Dönem İstanbul Mevlevileri Ulusal Sempozyumu*, İstanbul, 2010.

⁷⁶ Hayat Nur Artıran, “Sertarık Mesnevîhân Şefik Can Dede” *Aşkın Sultanları Son Dönem İstanbul Mevlevileri Ulusal Sempozyumu Özet Kitabı*, 2010, s. 80-81.

defasında geri çevrilmiştir. Şefik Can, son çareyi İshak Paşa'ya bir mektup yazmakta bulmuştur. Mektuptan çok etkilenen Paşa, en sonunda Can'ın bu isteğini kabul etmiştir.⁷⁷

Şefik Can, 1935 senesinde Tahirü'l Mevlevi gözetiminde stajını tamamlayıp öğretmenliğe ilk adımını atmıştır. Bütün ömrünü ilme adayarak geçirmiş olup edebiyat ve tarih alanına yakından ilgili duyan Can, iyi derecede Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce ve Rusça bilmekteydi.⁷⁸ Tahirü'l Mevlevi sayesinde Mevlânâ'ya olan hayranlığı gün geçtikçe büyümüş ve onun eserleri ile yakından ilgilenmiştir. 1960 yılında Tahirü'l Mevlevi'den aldığı icazetle birlikte 1960 yılında Mesnevihanlık yapmaya başlamıştır. Mesnevi dersleri vermeyi ömrünün sonuna kadar devam ettiren Şefik Can, 2005 tarihinde 95 yaşındayken hayata gözlerini yummuştur.⁷⁹ Ardında sayısız eser bırakan Şefik Can hocanın eserlerinin büyük bir bölümü Mevlânâ ile ilgilidir.

Bu eserler arasında yayımlananlar şunlardır: *Mevlânâ ve Eflatun* (1965), *Hz. Mevlânâ'nın Rubaileri* (1990-1991), *Mevlânâ Hayatı, Şahsiyeti ve Fikirleri* (1995), *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevi Tercümesi* (1997), *Divân-ı Kebîr Seçmeler* (1999), *Cevâhir-i Mesneviyye* (2001), *Mesnevi Hikâyeleri* (2003), *Okullar için Mesnevi'den Seçmeler* (2005) ve *Hz. Mevlânâ'nın Rubailerinden Seçmeler* (2006).

HZ. MEVLÂNÂ'NIN RUBAİLERİ I - II

Şefik Can'ın çeviri kitabı üzerinde tarafımızca bir takım incelemeler yapıldı ve bazı bilgiler elde edildi. Bu bölümde, elde edilen bilgilere değinilecek ve ardından rubai çevirilerinde tespit edilen bazı hususlar aktarılacaktır. Şefik Can'ın Mevlânâ rubaileri üzerine kaleme aldığı *Hz. Mevlânâ'nın Rubaileri I – II* adlı çeviri kitabı iki cilt halinde basılmıştır. 1990 yılında birinci, 1991 yılında ise ikinci cildi yayınlanmıştır. Birinci ciltte toplam rubai sayısı 1004, ikinci ciltte ise 1213'tür. Can, ilk cildin önsözünde rubai nazım şekli hakkında kısa bir bilgilendirme yaptıktan sonra, "Mevlânâ'nın Türkiye'de Basılan Rubaileri ve Tercümeleri" başlığı altında kendinden önce yapılan tercüme faaliyetlerine değinmiştir.

Kitabın önsözünde yukarıda bahsi geçen konulara ilaveten; Şefik Can'ın bu eseri hazırlama nedeni, çeviride kullandığı yöntemler ve yararlandığı Farsça metinler hakkında bilgilere de yer verilmiştir. Bu bilgilerin ardından Mevlânâ rubailerinin özellikleri ve bu

⁷⁷ Hayat Nur Artıran, "10. Vuslat Yıldönümünde Şefik Can", *Merhaba-Akademik Sayfalar*, 2015, C 15, s. 565-566.

⁷⁸ Geniş bilgi için bkz. Artıran, "10. Vuslat Yıldönümünde Şefik Can", s. 567.

⁷⁹ Geniş bilgi için bkz. Artıran, *Aşkın Sultanları Son Dönem İstanbul Mevlevileri Ulusal Sempozyumu Özet Kitabı*, s. 80-81.

eserin genel özelliklerinden bahsedilmiştir. Kitabın sonuna alfabetik olarak Mevlânâ'nın rubailerinde temas ettiği mevzulara ve isimlere dair "İsimler ve Konular Genel İndeksi" adıyla karma bir fihrist eklenmiştir. Eserde, rubailerin hem Farsçası hem de Türkçesi yer almaktadır. Ayrıyeten Şefik Can, okuyucularına "Bu rubailer birbirine çok benziyor" izlenimini vermemek için tekrar eden rubaileri dipnotta belirterek bu durumu en aza indirmeye çalışmıştır.

Bu makale kapsamında Şefik Can'ın *Hız. Mevlânâ'nın Rubaileri I – II* adlı eserinde toplam rubai sayısının 2217 olduğu ve bunların 125 tanesinin birbiriyle benzer olduğu kanısına varılmıştır. Bu 125 benzer rubaiden 76 tanesinin birkaç kelime harici birbiriyle benzer olduğu saptanmıştır. Geriye kalan 49 benzer rubainin 39 tanesinde ise beyit veya mısra farkları mevcuttur. Bunun dışında eserde aynen tekrar eden rubailer de bulunmaktadır ve bu rubailerin sayısı ise 6'dır. Ayrıyeten 2 adet rubainin de tek bir beyitten teşkil olduğu görülmektedir. Geriye kalan son 2 rubainin ise Farsçalarının benzer ancak Türkçe çevirilerinin birbirinden tamamen farklı olduğu tespit edilmiştir.

Şefik Can'ın Çevirisindeki Kısmen Benzer Olan 76 Rubai

42 ile 503	535 ile 957	1198 ile 2174	1712 ile 1714
187 ile 449	539 ile 540	1245, 1246 ve 1247	1763 ile 2090
284 ile 448	640 ile 963	1284 ile 1514	1839 ile 2162
290 ile 482	646 ile 925	1287 ile 1288	1854 ile 1881
294 ile 2217	707 ile 977	1304 ile 1505	1911 ile 2185
353 ile 470	956 ile 1292	1500 ile 1506	1998 ile 1999
490 ile 979	994 ile 995	1591 ile 1686	2005 ile 2186
529, 964 ve 978	1057 ile 1063	1620 ile 1684	2006 ile 2178
534 ile 938	1129 ile 1166	1685 ile 2094	2018 ile 2019
2029 ile 2209			

Şefik Can Çevirisindeki Mısra/Beyit Farkı Olan 39 Rubai

110 ile 2216	1553 ile 1603
170 ile 171	1626,1627 ve 1628
195 ile 196	1742 ile 1771

201 ile 2213	1884 ile 2176
903 ile 914	1989 ile 1995
911 ile 912	2029,2030 ve 2183
1262 ile 1263	2030 ile 2209
1281 ile 1516	2143 ile 2177
1374, 1375 ve 1376	2177 ile 2149

Şefik Can Çevirisindeki Tekrar Eden 6 Rubai ve Tespit Edilen Diğer Rubailer

649 ile 944
1845 ile 2161
2030 ile 2183
956 ile 1292 ⁸⁰
1606 ile 1960 ⁸¹

ZİYA AVŞAR HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Ziya Avşar, 1962 yılında Kırşehir'in Kaman ilçesine bağlı Sarıömerli köyünde doğmuştur. İlkokulu köyünde tamamlayan Avşar, ortaöğrenim hayatına Kırşehir'de devam etmiştir. 1981-1985 yılları arasında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eski Türk Edebiyatı Kürsüsünde lisans eğitimini sürdürmüştür. 1991 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalında başladığı yüksek lisans eğitimini, 1992'de *Revanî Dîvânından Elli Gazelin Şerhi* adlı tez çalışmasıyla bitirmiştir. Doktora eğitimini ise 1998 yılında *Edirneli Nazmi, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri-Türki-i Basit ve Gazelleri Dışındaki Nazım Şekil ve Türleri* adlı tez çalışması ile Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlamıştır.⁸²

Avşar, Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde görevini sürdürmektedir. Akademik çalışmaları ile Türk edebiyatı alanında araştırma yapanlara sunduğu katkılara ilaveten, iyi derecede Farsça bilmesi vesilesiyle de

⁸⁰ Bu iki rubai çevirisi, Farsça asılları ile uyumlu değildir.

⁸¹ Bu iki rubai, sadece tek bir beyitten teşkil olmaktadır.

⁸² Geniş bilgi için bkz. Avşar, *Mevlânâ Celâleddin Rumi Sırların Dili -Bütün Rubailer-*, 2007 (Kitap Tanıtım Bölümü).

Fars dili ve edebiyatı araştırmacılarına katkı sağlamıştır.⁸³ Özellikle de Mevlânâ Celâleddin'e duyduğu derin sevgi sayesinde, birçok eser kaleme almıştır.

Yazarın ilgi gören eserlerinden bazıları şöyledir: *Aşk Meclisi-Mesnevi Şerhi* (2019), *Mevlânâ Celâleddin Rumi Sırların Dili -Bütün Rubailer* (2007), *Mana Âleminin Üç Efendisi - Şems-i Tebrîzî-Mevlânâ-Yunus Emre* (2016), *Revanî Dîvânı* (2017), *Türkî-i Basit* (2007), *Aşk Meclisi- Mesnevi'ye Yeniden Uyanmak* (2011).

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RUMİ SIRLARIN DİLİ -BÜTÜN RUBAİLER-

Mevlânâ rubailerinin günümüze kadar yapılan bütün manzum çevirileri, seçmeler halinde okuyucuyla buluşmuştur. Ziya Avşar'ın Mevlânâ rubailerinin tamamını manzum olarak tercüme ettiği *Mevlânâ Celâleddin Rumi Sırların Dili-Bütün Rubailer-* adlı eseri ise bu alandaki en hacimli çeviri kitabı olma özelliğini taşımaktadır.⁸⁴ Ziya Avşar, eserinin Mevlânâ rubailerinin tamamını manzum olarak Türkçeye aktarması itibarıyla alanında tek olduğunu ve bu sebeple rubai seçkilerinden oluşan diğer manzum çevirilerle karşılaştırılmaması gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁵ Bu makale doğrultusunda, tarafımızca *Sırların Dili adlı eser* detaylı bir şekilde incelendi ve aşağıdaki bilgilerin aktarılması gerekli görüldü.

Ziya Avşar, kitabın ön sözünde bu çeviri çalışmasına başlama serüvenini okuyucuda merak uyandıracak bir şekilde anlatmıştır. Ayrıyeten ön sözde çevirileri yaparken Şefik Can ve Bedüzzaman Fûrûzanfer neşirlerinden yararlandığını, bu iki neşirde tekrar eden rubaileri ayıklayıp 2217 olan toplam rubai sayısını 2188'e indirgediğini ifade etmiştir. Bazı beyitlerin ise müşterek olan kısımlarını dipnotta (*) işaretiyle belirttiğini ve rubailerin etkileyici bir başlık altında verildiğini yazmış; tercüme ettiği her rubainin de bu zamana kadar yapılan Türkçe mensur-manzum çevirilerde hangi rubai sırasına denk geldiğini kısaca anlatmıştır.

Kitabın sonunda yer alan Ekler'in ilk kısmında "Mevlânâ'nın Hayatı" adı altında; Mevlânâ'nın doğumu ve ailesi, sefer yılları, Seyyid Burhaneddin, Şems-i Tebrîzî, Selahaddin-i Zerkûb ve Hüsameddin Çelebi hakkında detaylı bir bilgilendirme yapılmıştır. Ekler'in ikinci kısmında ise önce Türkiye'de Mevlânâ rubaileri ile ilgili bu zamana kadar yapılan mensur ve manzum çevirilere dair geniş bir bilgi verilmiştir. Daha sonrasında ise

⁸³ Akademik çalışmaları hakkındaki bilgiler, "https://akapedia.ohu.edu.tr/cv/ziyaavsar" sitesinden derlenmiştir.

⁸⁴ Bağrıaçık, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî Sırların Dili Bütün Rubailer", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 23, 2008, s. 224.

⁸⁵ Avşar, a.g.e, s. 11.

Avşar'ın "Türkçe Söyleme Sorunu Olarak Mevlânâ'nın Rubailerı" adlı bildirisinden alınan metin, "Manzum Metinlerdeki Söyleyiş Sorunları" başlığı ile bu bölümde verilmiştir. Bu içerikte birçok örnek bulunduğu görülmektedir. "Kaynakça" kısmıyla biten kitap, Ziya Avşar'ın sekiz yıllık azmi ve özverisi sayesinde Mevlânâ severlerle ve araştırmacılarla buluşmuştur.

Şefik Can'da mükerrer olan rubailerini ayıkladığını ifade eden Avşar'ın çeviri kitabında bulunan 2188 rubai incelendikten sonra, 51 adet rubainin birbiriyle benzer olduğu tespit edilmiştir. Bunun sebebi ise Ziya Avşar'ın, Şefik Can çevirisindeki tekrar eden rubailerini bazen bir kez bazen de iki kez kaydetmiş olmasıdır. Ayrıca *Sırların Dili* kitabında bulunan 2 adet rubainin sadece tek bir beyitten oluştuğu, 2 adet rubainin sadece Asaf Halet'in çevirisinde bulunduğu ve bunları Avşar'ın kendi çevirisine eklediği; 2 adet rubai çevirisinin ise Farsça asıllarıyla uyumlu olmadığı görülmektedir.

Ziya Avşar Çevirisindeki Tespit Edilen Benzer 51 Rubai

110 ile 2188	1255 ile 1256
187 ile 449	1280 ile 1281
195 ile 196	1289 ile 2029
201 ile 1293	1626, 1627 ve 1628
284 ile 448	1685 ile 2094
290 ile 482	1763 ile 2090
294 ile 944	1839 ile 2162
490 ile 976	1911 ile 2185
529 ile 963	1989 ile 1995
646 ile 925	1998 ile 1999
903 ile 914	2006 ile 2178
911 ile 912	2030 ile 2183
1123 ile 1160	

Ziya Avşar Çevirisindeki Tespit Edilen Diğer Rubailer1606 ile 1960⁸⁶171 ile 957⁸⁷956 ile 1285⁸⁸**Sonuç**

Hz. Mevlânâ'nın insanların iç dünyasını sevgi, hoşgörü ve umutla aydınlatan rubailerinin muteber neşir ve Türkçe tercümeleri titizlikle incelenmiştir. Bu incelemeler doğrultusunda Veled Çelebi'nin, Bedüzzaman Fürûzanfer'in ve Tevfik Subhânî'nin Farsça neşirlerinde bazı dikkat çeken hususlar tespit edilmiştir. Bu hususlar; makale içerisinde "Benzer olan rubailer", "Mısra ya da beyit farklılığı olan rubailer" ve "Birkaç kelime harici benzer olan rubailer" şeklinde değerlendirilmiştir. Aynı benzer duruma, eserini hazırlarken Veled Çelebi neşirini esas alan Mehmet Nuri Gençosman'ın ve Şefik Can tercümesini kaynak olarak gösteren Ziya Avşar'ın çeviri kitaplarında da rastlanmıştır.

Bu yazıda, neşirler ve yazarlara ilişkin yapılan kısa bir bilgilendirmenin ardından neşirleri ve çeviri kitapları ile ilgili genel özellikler ve esas aldıkları nüshalar hakkında bilgi verilmiştir. Ardından bu eserlerde bulunan toplam rubai sayıları ve tespit edilen benzer rubai verileri nicel olarak sunulmuştur. Bu çalışmayla, Mevlânâ rubailerini ile ilgilenen ve bu konu dâhilinde araştırmalar yapan kişilere kolaylık sağlaması hedeflenmiştir.

⁸⁶ Bu iki rubai, sadece tek bir beyitten teşkil olmaktadır.

⁸⁷ Bu iki rubai, sadece Asaf Halet Çelebi'de yer almış ve Ziya Avşar kendi çevirisine eklemiştir.

⁸⁸ Bu iki rubai çevirisi, Farsça asılları ile uyumlu değildir.

Kaynakça

- Arıran, Hayat Nur, "Sertarık Mesnevîhân Şefik Can Dede", *Aşkın Sultanları Son Dönem İstanbul Mevlevileri Ulusal Sempozyumu*. İstanbul, 2010.
- Arıran, Hayat Nur, "Sertarık Mesnevîhân Şefik Can Dede", *Aşkın Sultanları Son Dönem İstanbul Mevlevileri Ulusal Sempozyumu Özet Kitabı*, 2010, s. 80-81.
- Arıran, Hayat Nur, "10. Vuslat Yıldönümünde Şefik Can", *Merhaba-Akademik Sayfalar*, C.15, S. 36, s. 562-575.
- Avşar, Ziya, *Mevlânâ Celâleddin Rumi Sırların Dili (Bütün Rubailer)*, Kökler Yayıncılık, Konya, 2007.
- Bağrıçık, M. Ziya, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Sırların Dili Bütün Rubailer", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 23, 2008, s. 223-226.
- Bilgin, Orhan, "Bedüzzaman Fûrûzanfer", *DİA*, C.5, İstanbul, 1992, s. 327-328.
- Can, Şefik, *Hz. Mevlânâ'nın Rubailer I-II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990-1991.
- Çelebi, Asaf Halet, *Mevlânâ'nın Rubailer*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939.
- Dehbâşî, Ali, "Guft û Gu bâ Doktor Tevfik-i Subhânî", *Câme'e-i Ulûm-i Ensânî*, C.23, s. 215-223.
- Ersöz, Erol, *silo.tips*. <https://silo.tips/download/abdlbaki-glpnarlyla-tanmam-beni-mevlana-aratrmalarna-ynlendirdi#modals> adresinden alındı.
- Gençosman, Mehmet Nuri, *Mevlânâ'nın Rubailer I -II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, bs.2, 1994.
- Gölpnarlı, Abdülbaki, *Rubâiler*, Ajans Türk Yayıncılık, Ankara, 1982.
- Halıcı, Feyzi, *Mevlânâ Celaleddin Rubailer*, Doğu Ofset Matbaa, Konya, 1986.
- Halman, Talat Sait, *Sevda Yüce Gözlerle*, Hece Yayınları, bs.2, Ankara, 2004.
- Işıl, Hüseyin Rifat, *Mevlânâ Rubailerinden Manzum Tercümeler*, Numune Matbaası, 1937.
- Kara, Mustafa, "Veled Çelebi İzbudak", *DİA*, C.23, İstanbul, 2001, s. 503-505.
- Karaismailoğlu, Adnan, "Dîvân-ı Kebîr'in Tıpkı Basımı için Sunuş", *Dîvân-ı Kebîr Tıpkı Basım-Takdim/Fihrist*, Ankara, 2012, Ptt Genel Müdürlüğü, Takdim/Fihrist s.7-55.

- Karaismailoğlu, Adnan, MenteŒe, Güngör Levent, "Dîvân-ı Kebîr Seçkisi Œemsu'l Hakyık", *Doğu AraŒtırmaları Dergisi*, C.2, S 26, 2022, s. 75-90.
- MuŒtkmihr, Rahmân, "T Tashh-i Nihy-i Dîvân-ı Kebîr: Nushe-i Konya y Tashh-i Furûzânfer (Berresî-i İntikd-i p-i Nushe-i Konya)", *Edebiyt-i İrfânî (Ulûm-i Ensânî el-zuhr)*, 1391, s. 179-143.
- MuŒtkmihr, Rahmân, "Œems-i Tebrîzî Dvnnn Tenkitli NeŒirleri ve Baskıları Hakkında Tenkitli Bir İnceleme", *Mevlânâ AraŒtırmaları Dergisi* 8, ev. Güngör Levent MenteŒe, Akçađ Yayınları, Ankara, 2022, s. 137-162.
- Niđe Őmer Halisdemir Üniversitesi, *Akademik Performans Deđerlendirme ve İzleme Platformu*. <https://akapedia.ohu.edu.tr/cv/ziyaavsar> adresinden alındı.
- Œafk, Yakup, "Veled elebi ve elebilik Makamında Geçen Yıllar", *AŒkın Sultanları Son Dönem İstanbul Mevlevileri Ulusal Sempozyumu*, 2010.
- Œafk, Yakup, "Veled elebi ve elebilik Makamında Geçen Yıllar", *AŒkın Sultanları Son Dönem İstanbul Mevlevileri Ulusal Sempozyumu Özet Kitabı*, 2010, s. 26-28.
- TanyaŒ, Hamza, *Mevlânâ'dan Rubailer*, DođuŒ Matbaacılık, Ankara, 1987.
- Tonga, Necati, *teis.yesevi*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gencosmanoglu-mehmet-nuri> adresinden alındı
- Yazıcı, Tahsin, "Mehmet Nuri Gençosmanoğlu" *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler/ İsimler/ Terimler*, Dergâh Yayınları, C.3, İstanbul, 1979, s. 323.
- Yücel, Hasan Ali, *Mevlânâ'ın Rubailer*, Remzi Kitaphanesi, İstanbul, 1932.